

Utvärdering av

Nationell samverkan mot
alkohol och droger i trafiken enligt

Skelleftemodellen

Innehållsförteckning

Inledning	3
Skelleftemodellen	5
Utvärderingsmetod	5
Generell bild av Skelleftemodellen	6
Lagstiftning ett hinder	6
Utfall av Skelleftemodellen	7
Stora skillnader	8
Jämförelse och uppföljning	9
Vilka tackar ja?	
Samordning och rutiner	9
Vem tar rodret?	
Modell i olika skepnader	10
Drograttfylleri och Skelleftemodellen	11
Utbildningsbehov	11
Kostnader	12
Samhällsekonomiska effekter	13
Slutsatser	14-15
Förslag till förbättringar	
Styrning och rutiner	
Drograttfylleri	
Insatser gentemot specifika grupper	
Återkoppling och kunskap	
Utvärdering och uppföljning	
Forskning och utredning	

Den här broschyren är en kortfattad återgivning av huvudinnehållet i "Utvärdering av Skelleftemodellen", VTI rapport 637, utgivningsår 2009. Författare: Robert Hrelja, Åsa Forsman, Inger Forsberg, Per Henriksson, Mats Wiklund.

Den kompletta utvärderingen finner du på www.vti.se/publicationer eller www.vv.se (Trafik, Alkohol & Droger, Företagssidorna, Informationsmaterial)

Inledning

1999 beslutade Riksdagen att trafiksäkerhetsarbetet skulle tillämpas enligt Nollvisionen. En viktig åtgärd för att minska antalet dödade eller svårt skadade är arbetet mot alkohol och droger i trafiken. Cirka 25 procent av alla trafikolyckor med dödlig utgång kan relateras till alkohol eller droger.

Statistiken visar att rattfylleri är ett utpräglat återfallsbrott, 22 procent lagförs för samma brott inom fem år och 29 procent inom nio år. Under år 2008 anmäldes drygt 31 000 rattfylleribrott. Sedan 1999 har Skelleftemodellen tillämpats (se sid 15), en modell för att motivera och erbjuda misstänkta rattfyllerister behandling för att komma tillrätta med sitt eventuella beroende/missbruk. Idag tillämpar nästan samtliga kommuner i Sverige Skelleftemodellen. Modellen utvecklades ursprungligen i Skellefteå och Vägverket har drivit arbetet vidare och initierat projektet på nationell nivå.

I dagsläget kan arbetssättet variera något mellan olika kommuner, men de aktörer som medverkar i arbetet med Skelleftemodellen är alltid:

- Polismyndigheterna.
- Kommunernas socialtjänst eller landstingens beroendevård.
- Vägverket.

...och ibland också

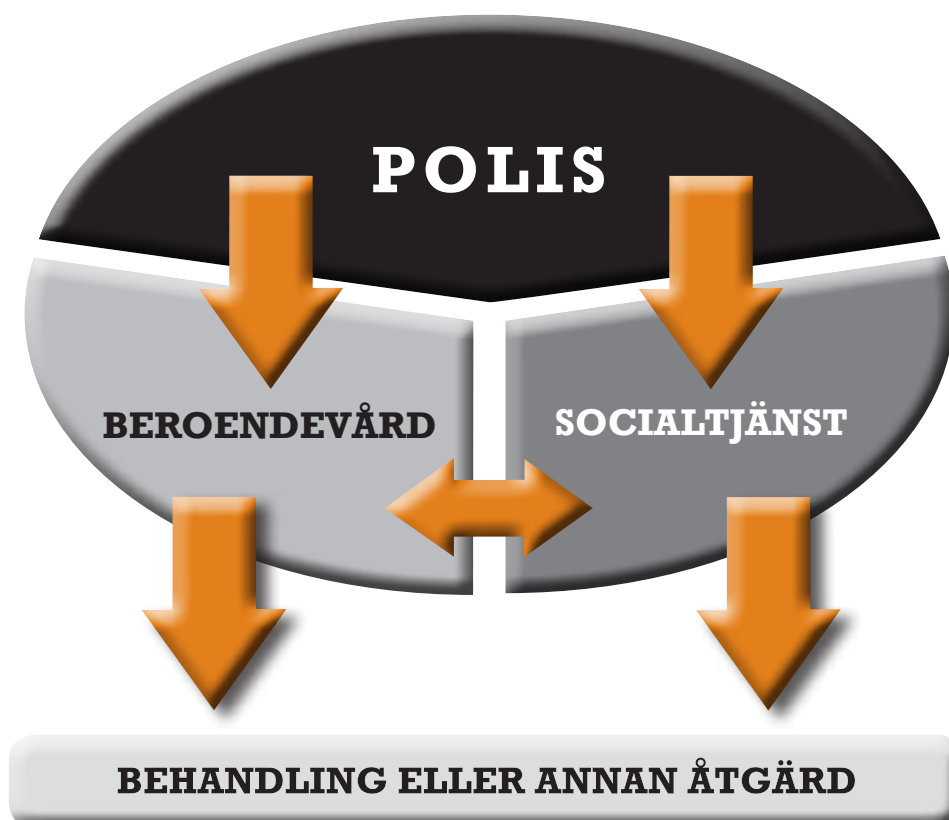
- Kriminalvårdens frivård.
- Länsstyrelserna.
- Åklagarmyndigheterna.

Under 2008 genomförde VTI (Statens väg- och transportforskningsinstitut) en utvärdering av Skelleftemodellen. Den består av fyra delar:

- 1 Intervjuer med ett 20-tal personer som arbetar med Skelleftemodellen.
- 2 Enkäter till beroendevården/socialtjänsten och till polisen.
- 3 Rapportering av statistik.
- 4 Samhällsekonomisk bedömning.

SKELLEFTEMODELLEN

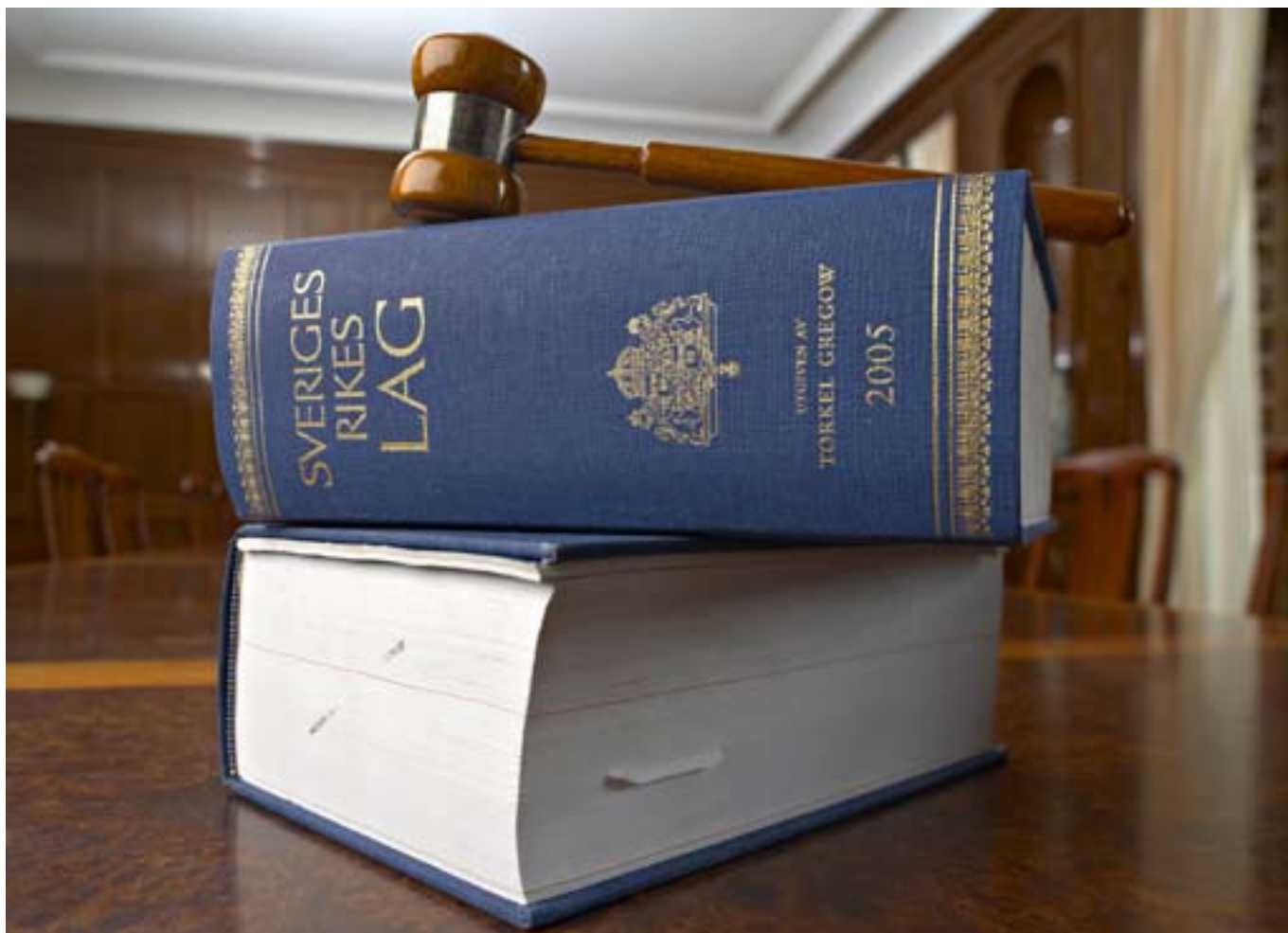
Skelleftemodellens signum är det snabba agerandet. Utgångspunkten är att man är mest mottaglig för att ta emot hjälp i samband med att man omhändertagits för misstänkt ratt- och/eller drogfylleri. Därför ska personen, efter förhör och provtagning, erbjudas ett första samtal med socialtjänsten eller

beroendevården så snart som möjligt – helst inom 24 timmar.

Visar det sig att personen har alkohol- eller drogproblem ska han eller hon erbjudas fortsatta samtal med möjlighet till vård och/eller behandling.

Utvärderingsmetod

- 1 Intervjuer.
En kvalitativ studie med ett 20-tal personer som arbetar med Skelleftemodellen.
- 2 Enkät till beroendevården/socialtjänsten och till polisen. Enkät besvarad av 452 personer (77 procent svarsfrekvens).
- 3 Rapportering av statistik.
Analys av 2132 blanketter från polisen och 845 från socialtjänst/beroendevård.
- 4 Samhällsekonomisk bedömning.

Generell bild av Skelleftemodellen enligt enkätsvar

- Majoriteten av de svarande tycker att Skelleftemodellen fungerar bra.
- 75 procent såg mycket stor eller ganska stor nytta med arbetet.
- 70 procent anser att modellen är förankrad i organisationen i mycket stor eller ganska stor utsträckning.

Polisen och socialtjänst eller beroendevård har ungefär samma generella bild av Skelleftemodellen. När det gäller samarbetet mellan dessa parter är polisen något mer positiv och tycker att det utvecklats.

Behöver lagstiftningen förändras?

Dock visar utvärderingen att det finns en del problem när det gäller det praktiska samarbetet. Bland annat anser man att sekretesslagstiftningen försvårar arbetet eftersom polisen inte utan den misstänktes medgivande kan vidarebefordra hans/hennes uppgifter till socialtjänsten/beroendevården. Många anser därför att lagstiftningen bör förändras och Rikspolisstyrelsen har aviserat att begära detta hos Justitiedepartementet.

Utvärderingen visar också att polisen tycker att det är viktigt att man får återkoppling från socialtjänst/beroendevården om hur många av de omhändertagna rattfylleristerna som går vidare till behandling. Här finns brister som kan avhjälpas främst genom förändrade rutiner för återkoppling.

”– Om vi ser till Vägverkets uppdrag så är det att skapa och få den logistiska kedjan att fungera. Vi kan inte trampa in och tala om för socialtjänsten vilka åtgärder man ska sätta in. Men det viktiga är att vi ser till att de kommer dit och att inströmningen av personer som har åkt fast för rattfylleri ökar markant. Sedan hoppas vi och tror att de sätter in relevanta åtgärder och förhoppningsvis kan vi mäta effekten av det också, att återfallen minskar”.

(Intervju Vägverket)

Utfall av Skelleftemodellen

Statistik, insamlad via de blanketter som fyllts i för varje ärende, visar att 20 procent av de tillfrågade rattfylleristerna och 25 procent av drograttfylleristerna tackar ja till polisens erbjudande. Av dem har 38 procent gått vidare till samtal. Totalt tre procent har redan innan de omhändertagits kontakt med socialtjänst/beroendevård.

Trots att samtliga misstänkta rattfyllerister erbjuds samtal med beroendevård/socialtjänst så går endast fem procent vidare till behandling. Ytterligare en procent kommer till samtal på eget initiativ.

Stora skillnader

Andelen som tackade ja till samtal med beroendevård/socialtjänst skiljer sig stort mellan olika län, även den misstänktes ålder och grad av rattfylleri. Yngre personer och personer med lägre promillehalt tackar oftare nej. Däremot är det ungefär lika andel män som kvinnor som tackar ja. Det finns regionala skillnader i hur Skelleftemodellen tillämpas, vilket sannolikt har bidragit till skillnaderna i resultatet mellan län. Hur dessa skillnader påverkar utfallet måste dock studeras vidare.

...”alltså, bara som ett exempel, nu vid årsskiftet får vi en ny organisation på socialförvaltningen. Vi kommer att få nya chefer. Så det blir nytt folk och då måste de också dras in för att tycka att detta är viktigt och tycka att det får kosta de här extra kronorna. Jag tror att det är oerhört viktigt att Vägverket fortsätter att driva”.

(Intervju socialförvaltning)

Jämförelse och uppföljning

Det finns inga gemensamma nationella mål för Skelleftemodellen. Sådana bör införas som ett led i den nationella samordningen. Åtminstone bör man ha samma kriterier som bygger på kunskap av effekterna och utforma uppföljningsrutiner som gör det möjligt att jämföra och utvärdera data.

De lokala mål som finns idag varierar mellan att 10 och 15 procent av de rattfyllerister som får erbjudande om vård ska acceptera det.

Vilka tackar ja?

Beslutet påverkas av:

- Vilket län man omhändertagits, stora skillnader noteras avseende hur många som tackat ja i olika län.
- Ålder, ökad acceptans i takt med stigande ålder, fram till 60 + då den minskar.
- Alkoholkoncentration, ökande acceptans i takt med högre koncentration.

Vad är det som avgör den omhändertagnes ställningstagande? Har en äldre person med hög promillehalt större behov av hjälp eller beror det på att polisen har svårare att nå vissa grupper?

De blanketter som fylls i efter omhändertagandet är viktiga för att utvärdera arbetet för kontinuerlig förbättring av modellen. Blanketterna måste fyllas i och hanteras bättre än vad som sker idag.

Samordning och rutiner

Flera myndigheter och många personer är inblandade i arbetet med Skelleftemodellen. Det innebär att fungerande rutiner måste upprättas av respektive myndighet och att samordningen måste förbättras. Vägverkets samordnande och ledande funktion försvåras av att man inte kan besluta över hur andra myndigheter ska arbeta. De flesta är dock positiva till den roll Vägverket haft och de insatser som genomförts för att initiera modellen, men utvärderingen visar också på svårigheterna när arbetet går över i löpande verksamhet. Hittills har projektet i många fall drivits av eldsjälar. Även här påpekas behovet av rutiner och arbetsbeskrivningar när projektet övergår i löpande verksamhet.

Vem tar rodret?

Vägverket har aviserat att man på sikt avser att lämna över mer ansvar till andra myndigheter och övergå till en mer stödjande funktion.

Utvärderingen konstaterar dock att det i dagsläget inte finns någon självklar efterträdare till Vägverket som ansvarig för samordning och utveckling av Skelleftemodellen.

08.23 23.35

18.46 05.53

16.39

15.21

22.30

20.11

09.46

19.27

17.54

06.58

15.05

19.27

08.23

05.53

15.21 06.58

Modell i olika skepnader

När Skelleftemodellen initierades nationellt skedde modifieringar för att anpassas till lokala förhållanden. Inte minst när det gäller ett snabbt omhändertagande, att rattfylleristen ska erbjudas samtal inom ett dygn. Av utvärderingens 160 fall som visar hur lång tid det förflutit mellan omhändertagande och vårdkontakt så hade det vid 74 procent av fallen skett efter 24 timmar. I utvärderingen konstateras att man i vissa kommuner har ambitionen att försöka minska tiden till vårdkontakt.

Ett problem i sammanhanget är att socialtjänst/beroendevård inte alltid har mottagning på kvällar och helger. Andra frågor som kommer fram i utvärderingen är t ex:

- Bör det första samtalet med den misstänkte göras av personal från socialtjänst eller beroendevård i stället för polisen?
- Kan man samlokalisera, t ex genom att Evidenzern placeras hos beroendevården?
- Ska polisen skjutsa den misstänkte direkt till socialtjänst/beroendevård?

Här bör man ta ställning till vad som är organisatoriskt eftersträvansvärt för att göra Skelleftemodellen mer framgångsrik.

Drograttfylleri och Skelleftemodellen

Av alla rattfylleribrott som anmäldes under 2008 var 39 procent drograttfylleri. Trots detta är bara sex procent av de rapporterade blanketterna relaterade till drograttfylleri. Detta kan bero på att polisen hanterar drograttfylleri annorlunda och – i vissa fall – inte varit medveten om att drograttfylleri ingår i Skelleftemodellen. En annan orsak kan vara att det kan dröja flera dagar innan man får provsvar och bevis på att det verkligen handlar om drograttfylleri.

Utbildningsbehov

Majoriteten av de tillfrågade poliserna anser att de har viss kunskap och/eller anser sig behöva mer kunskap för att motivera rattfylleristen till samtal. Ungefär en tredjedel tycker sig ha fullt tillräckliga kunskaper.

Den utbildning man önskar sig i första hand handlar om det motiverande samtalet.

”– Ibland undrar jag varför vi har varit så oerhört förblindade över Skellefteå. De har gjort ett fantastiskt jobb, men har vi kritiskt granskat det när vi kastat oss in i det? Vilka har deras framgångsfaktorer varit? Vad har Skellefteå? Jo, de har en beroendevård och de har professionell hantering osv. Och så tittar vi på oss själva. Vi har kanske en rätt medioker organisation för det här.”

(Intervju beroendevård)

Kostnader

Extraarbetet för polisen sedan Skelleftemodellen införts innebär ca fem minuter per rattfyllerist (två minuter samtal och tre minuter faxhantering), enligt de enkätsvar som lämnats i utvärderingen. Varken polisen eller socialtjänsten anser att Skelleftemodellen medför ökade kostnader, utan att det i mångt och mycket redan ingår i det ordinarie arbetet. Att man anser att kostnaderna är låga kan bero på att antalet fall som man kan hänföra till Skelleftemodellen inte är så många. Man kan förvänta sig att om fler rattfyllerister accepterar behandling kommer kostnaderna för socialtjänst/beroendevård att öka.

Några personer från socialtjänst/beroendevård är förvånade och hade förväntat sig komma i kontakt med fler rattfyllerister för samtal/ behandling tack vare Skelleftemodellen.

Några av de intervjuade menade att en rattfyllerist som upphör med sitt missbruk innebär totalt minskade kostnader för samhället, vilket motiverar kostnaden för Skelleftemodellen.

”– När man jobbar med det här ute i kommunerna så kan man inte ta en modell och säga att det här är Skelleftemodellen och det här ska ni göra eller det här är SMADIT. Det är många kommuner i länet och det fungerar på många olika sätt. Det som förenar är att man på ett enkelt sätt ska kunna prata med dem som åker dit för rattfylleri och snabbt kunna ge dem någon form av hjälp. Och sedan hur man gör det spelar mindre roll, men huvudsaken är att man har samma inriktning; jag ska hjälpa dig så att inte du kommer att köra påverkad någon mer gång”.

(Intervju NTF)

Samhälls-ekonomiska effekter

Det samhällsekonomiska utfallet av Skelleftemodellen kan delas i två delar:

- Den som har koppling till vägtrafikolyckor.
- Den som inte har koppling till vägtrafikolyckor, t ex bättre hälsa, mindre sjukfrånvaro, etc. Det handlar alltså om generella effekter för den enskilde och för samhället i stort och som inte är direkt relaterade till vägtrafikolyckor. Denna del behandlas inte i utvärderingen.

Cirka två procent av dem som lagförts för rattfylleri har inom en tioårsperiod, varit inblandade i en vägtrafikolycka där det också funnits misstanke om rattfylleri. Den andelen borde gå att minska om personen i fråga övervann sitt alkohol- eller drogmissbruk.

En förväntad effekt av Skelleftemodellen är att det går längre tid till att rattfylleristen åter kör alkohol- eller drogpåverkad, tack vare den behandling som kommit till stånd. Utvärderingen behandlar två exempel och hur utfallet blir i förhållande till de **löpande kostnaderna**:

- Om rattfylleristen inte återfaller till rattfylleri inom en vecka = samhällsekonomisk kostnad om 6 kronor.
- Om rattfylleristen inte återfaller till rattfylleri inom en månad = samhällsekonomisk vinst om 82 kronor.

Summorna är beräknade utifrån uppskattade löpande kostnader som baseras på den tidsåtgång som framkommit av enkäterna. Därtill måste man ta med de **fasta kostnader** som inte är direkt relaterade till kontakterna med den omhändertagne.

Om man räknar med att de fasta kostnaderna skulle motsvara **en eller två årsarbetare*** blir utfallet detta:

- Om medianen för tiden till återfall ökar med en vecka och det krävs **två årsarbetare** går Skelleftemodellen med samhällsekonomisk förlust om 12 000 rattfyllerister tillfrågades.
- Om tiden till återfall för dem som tackar ja ökar med en månad vid 12 000 tillfrågade rattfyllerister och det krävs **en årsarbetare** = en liten samhällsekonomisk vinst.
- För att bära **två årsarbetare** skulle alltså 24 000 rattfyllerister tillfrågades och tiden till återfall för dem som tackar ja ökar med en månad = en liten samhällsekonomisk vinst.
- Om antalet som tillfrågades är högre eller tiden till återfall blir längre ökar den samhällsekonomiska vinsten.

Att tillfråga 12 000 rattfyllerister är inte orimligt, eftersom det t ex under år 2008 anmäldes drygt 31 000 rattfylleribrott och att Skelleftemodellen är införd i nästan samtliga av landets kommuner.

* En årsarbetare = en heltidstjänst under ett år.

Slutsatser

Utvärderingen av Skelleftemodellen bildar underlag för följande slutsatser:

- De myndigheter som medverkar till Skelleftemodellen har en positiv grundinställning.
- Verksamheten fungerar relativt bra i många län.
- Nästan tre av fyra tycker att modellen är förankrad i organisationen.
- Tre av fyra ser stor nytta med arbetet med Skelleftemodellen.
- Ungefär 20 procent av de omhändertagna rattfylleristerna som tillfrågas av polisen tackar ja till erbjudandet.
- Nästan 40 procent av dessa går vidare till samtal med socialtjänst och beroendevård.
- Skelleftemodellen är lönsam om 12 000 rattfyllerister årligen får erbjudande om behandling och de fasta kostnaderna inte överstiger en årsarbetare.

Förslag till förbättringar

Utvärderingen av Skelleftemodellen bildar underlag för följande förslag till förbättringar:

- En förändring av sekretesslagstiftningen (se sid 6).
- Mer kunskap och en större samsyn krävs avseende de bärande idéerna och vad de betyder för utfallet. Det gäller främst:
 - Frivillighet, rattfylleristens möjlighet att tacka ja eller nej till ett första samtal.
 - Samtal inom 24 timmar.
 - Polisen ombesörjer direkttransport.
- Man bör klargöra vad som är det optimala och hur de bärande idéerna bör tillämpas, även om det inte går att applicera i alla kommuner.
- Det bör införas gemensamma mål för Skelleftemodellen för att göra det möjligt att följa upp och jämföra resultaten mellan län och regioner.

Styrning och rutiner

- Arbetet med Skelleftemodellen bör fastställas i regleringsbrev, arbetsordningar och liknande inom de deltagande myndigheterna.
- Man bör fastställa vilka arbetsdokument som ska

gälla och vilka arbetsmoment som ska utföras av varje deltagande myndighet.

Exempel:

- Uppföljning och utvärdering.
- Informationsmöten.
- Informationsbroschyrer till de misstänkta rattfylleristerna.

Drograttfylleri

- Gör tydligt att drograttfylleri ingår i Skelleftemodellen.
- Utarbeta rutiner för hur drograttfylleri ska hanteras.

Insatser gentemot specifika grupper

- Det bör klargöras om det är viktigt att nå gruppen som visar på ett resultat som ligger under straffbar gräns.
- Det bör undersökas varför vissa grupper tackar nej till Skelleftemodellen.

Återkoppling och kunskap

- Polisen bör få fördjupad utbildning inom främst drograttfylleri, respektfullt bemötande och/eller motiverande samtal.
- Utveckla formerna för återkoppling mellan polis och socialtjänst/beroendevård.

Utvärdering och uppföljning

- Den nationella SMADIT-blanketten bör användas av alla polismyndigheter och fyllas i fullständigt oavsett om rattfylleristen tackar ja eller nej till behandling.
- En speciell blankett bör utformas för att användas av socialtjänst/beroendevård när en person kommer till vård/behandling trots att man initialt tackat nej till polisens erbjudande.
- Utarbeta rutiner för att samla in samtliga blanketter – viktigt för uppföljning och lönsamhetsbedömning.

Forskning och utredning

Rattfylleristernas perspektiv saknas nästan helt i de utvärderingar som gjorts hittills. Det är viktigt att deras åsikter och upplevelser undersöks för att man ska kunna förstå varför man tackar ja eller nej till samtal/behandling. Detta kan också ligga till grund för förbättrade rutiner och motiverande samtal.

Dessutom bör man överväga vad det innebär om sekretesslagstiftningen ändras så att den rattfulle kan rapporteras direkt till socialtjänst/beroendevård och vilken roll polisens motiverande samtal då får.

Vägverket

781 87 Borlänge

www.vv.se • vagverket@vv.se

Telefon 0771-119 119 • Texttelefon 0243-750 90 • Fax 0243-758 25

Vägverket

